26/10/2020

Η απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης μέσα από τα τηλεγραφήματα Βενιζέλου – Κωνσταντίνου

/ Ιστορία - Εθνικά Θέματα

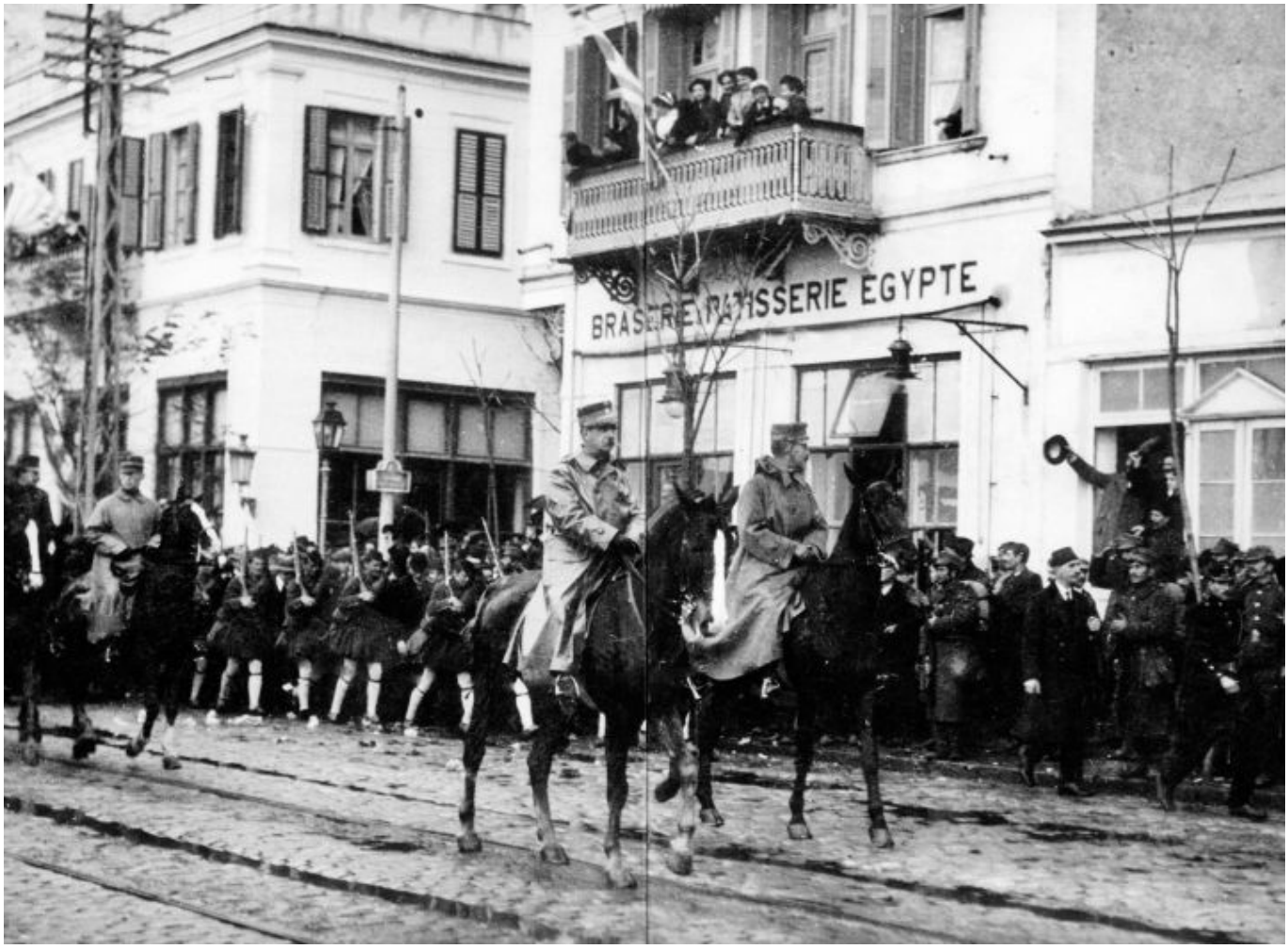

Στις 26 Οκτωβρίου 1912 υπογράφεται το πρωτόκολλο παράδοσης της Θεσσαλονίκης από την Οθωμανική Αυτοκρατορία στην Ελλάδα. Μία ημέρα αργότερα υψώνεται στην πόλη η ελληνική σημαία.

Είναι για τους Έλληνες, μια από τις κορυφαίες στιγμές του πρώτου Βαλκανικού Πολέμου, που λίγες ημέρες πριν οι σύμμαχοι Ελλάδα, Βουλγαρία, Σερβία και Μαυροβούνιο είχαν κηρύξει έναντι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Στις 5 Οκτωβρίου ο ελληνικός στρατός εισβάλει στην οθωμανική επικράτεια από τη Θεσσαλία με στόχο την απελευθέρωση της Ηπείρου, της Μακεδονίας και της Θράκης.

Μετά την κρίσιμη μάχη του Σαρανταπόρου, οι ελληνικές δυνάμεις προελαύνουν ως την Κοζάνη, την οποία απελευθερώνουν στις 11 Οκτωβρίου 1912.

Τότε εκδηλώνεται η κρίσιμη διαφωνία μεταξύ του Έλληνα πρωθυπουργού Ελευθέριου Βενιζέλου και του διαδόχου του ελληνικού θρόνου και αρχιστράτηγου των ελληνικών δυνάμεων, πρίγκιπα Κωνσταντίνου.

Ο Κωνσταντίνος σχεδίαζε οι ελληνικές δυνάμεις να προχωρήσουν βόρεια ως το Μοναστήρι, σημερινή Μπίτολα της Βόρειας Μακεδονίας, ενώ ο Ελευθέριος Βενιζέλος ζητούσε με κάθε τρόπο ο ελληνικός στρατός να φτάσει το ταχύτερο δυνατό στη Θεσσαλονίκη.

Ο δημοσιογράφος και πολιτικός, Γέωργιος Βεντήρης υπήρξε από τους σπουδαιότερους μελετητές της περιόδου 1910 -1920, και με το έργο του «Η Ελλάς του 1910-1920: Ιστορική μελέτη» έδωσε πολύτιμα ιστορικά στοιχεία για τα όσα προηγήθηκαν και όσα ακολούθησαν από τους Βαλκανικούς Πολέμους 1912 – 1913.

Τον Ιανουάριο 1931, το «ΕΛΕΥΘΕΡΟΝ ΒΗΜΑ» δημοσιεύει αποσπάσματα του σπουδαίου αυτού έργου.

«Η ΕΛΛΑΣ ΤΟΥ 1910-1920»:
ΜΕΡΟΣ 2ΟΝ.-«ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ»

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: ΜΗΝΥΜΑ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ

ΥΠΟ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΕΝΤΗΡΗ

«Όταν ἡ ἰσχυρογνωμοσύνη δὲν συνοδεύεται ὑπὸ τῆς μεγαλοφυΐας, εἶνε ἀπὸ τὰ ὀλεθριώτερα ἐλαττώματα τῶν δημοσίων ἀνδρῶν».

ΑΛΜΠΕΡ ΣΟΡΕΛ

(«Ἡ γαλλικὴ Ἐπανάστασις ἐνώπιον τῆς Εὐρώπης»)

«Η πορεία προς την Θεσσαλονίκην δεν ήτο στρατιωτική μόνον ενέργεια – από αυτήν θα επραγματοποιείτο ή θα εματαιώνετο ο σκοπός, διά τον οποίον η Ελλάς εμάχετο. Η διάφορος του σκοπού εκείνου αντίληψις εκ μέρους του πρωθυπουργού και του αρχιστρατήγου επροκάλεσε σφοδραν μεταξύ των διαφωνίαν».

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και ο μετέπειτα Βασιλιάς Κωνσταντίνος σε μεταγενέστερες φωτογραφίες

Η διαφωνία μεταξύ Βενιζέλου και Κωνσταντίνου

«Ο αρχηγός του στρατού δεν ήτο απλούς ανώτατος αξιωματικός. Ήτο διάδοχος

του θρόνου. Υπήρξεν αντιβασιλεύς (…). Υπό την ιδιότητα αυτήν έλαβε μέρος εις τα ελληνοβουλγαρικάς διαπραγματεύσεις (…) Εγνώριζεν επομένως ότι δεν υφίστατο συμφωνία διανομής των δύο κρατών ως προς τα καταλαμβανόμενα μέρη»

Επιπλέον, όπως αναφέρει ο Βεντήρης, ο Κωνσταντίνος είχε εγκρίνει την πολιτική του Βενιζέλου, σύμφωνα με την οποία η έλλειψη συγκεκριμένης συμφωνίας μεταξύ Ελλάδας – Βουλγαρίας έδινε στην Ελλάδα τη δυνατότητα και ταυτόχρονα την υποχρέωση να καταλάβει όσα περισσότερα αλύτρωτα εδάφη με ελληνικό στοιχείο ήταν δυνατόν.

Και θα ήταν φυσικά αδιανόητο να μην τεθεί ως προτεραιότητα η απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης.

Η μάχη των τηλεγραφημάτων

«Την 12/25 Οκτωβρίου, ο υπουργός των Εξωτερικών, τηλεγραφών επειγόντως προς τον διάδοχον βουλγαροσερβικάς νίκας, προσέθετεν αυτολέξει:

Φρονώ ότι πρέπει, κατά το δυνατόν, να εντείνωμεν ημετέρας ενεργείας ώστε καταληφθή όσον τάχιστα Θεσσαλονίκη και ίνα μη ημετέρα αποτελέσματα έλθωσι πολύ ύστερον από τα αποτελέσματα των συμμάχων.
(Υπογραφή) Λ. Κορομηλάς»

Είκοσι ώρες αργότερα η ανησυχία στην Αθήνα και το κυβερνητικό επιτελείο κορυφώνεται.

Ο Κωνσταντίνος λαμβάνει κι άλλο τηλεγράφημα, αυτή τη φορά από τον ίδιο τον Βενιζέλο, που εκτός από την πρωθυπουργία έχει την ευθύνη και του υπουργείου Στρατιωτικών.

Αναμένω να μοι γνωρίσετε την περαιτέρω διεύθυνσιν, ην θα ακολουθήση η προέλασις του στρατού Θεσσαλίας. Παρακαλώ μόνον να έχετε υπ’ όψιν ότι σπουδαίοι πολιτικοί λόγοι επιβάλλουσι να ευρεθώμεν μίαν ώραν ταχύτερον εις Θεσσαλονίκην.
Υπουργός Στρατιωτικών: Βενιζέλος»

Ο Κωνσταντίνος είχε άλλη γνώμη. Πίστευε ότι ο ελληνικός στρατός θα έπρεπε να ακολουθήσει τις δυνάμεις των Τούρκων που υποχωρούσαν βόρεια, προς θέσεις που βρίσκονταν οι σερβικές δυνάμεις, και αφού οι δύο συμμαχικοί στρατοί «στραγγάλιζαν» τις τουρκικές δυνάμεις, τότε οι Έλληνες να κατευθυνθούν προς τη Θεσσαλονική.

Όπως αναφέρει ο Βεντήρης, η κυβέρνηση είχε διατάξει τον διάδοχον Κωνσταντίνο, ήδη από την ενάρξη του πολέμου, να σπεύση προς τη Θεσσαλονίκην. Τώρα όμως αυτό γινόταν αναγκαίο και για έναν ακόμη λόγο

«Πλην τούτου, [η κυβέρνησις] επληροφορείτο ότι οι Βούλγαροι απέσπασαν εκ Θράκης την μεραρχίαν Ρίλου, 35.000 ανδρών, με την εντολήν να καταλάβη την Θεσσαλονίκην».

Παρ’ όλα ταύτα, ο Κωνσταντίνος ειδοποίησε τον Βενιζέλον ότι:

Ο στρατός δεν θα οδεύση προς την Θεσσαλονίκη.
Εγώ έχω καθήκον να στραφώ κατά του Μοναστηρίου, εκτός αν μου το απαγορεύσετε.

Ο Βενιζέλος δεν δίστασε:

Σας το απαγορεύω!

Δεν αρκέστηκε όμως στο λακωνικό και σαφές αυτό τηλεγράφημα.

«Συγχρόνως διέταξεν τον επιτελάρχην του υπουργείου των Στρατιωτικών, Νίδερ να μεταβή εις Κοζάνην και εκθέση λεπτομερώς προς τον διάδοχον του λόγους, οίτινες απήτουν την άμεσον κατάληψιν της Θεσσαλονίκης».

Η εμπλοκή του βασιλιά Γεωργίου

Επιπλέον ο Βενιζέλος ενεργοποίησε και τα ...μεγάλα μέσα, κίνηση που έδειξε να έχει αποτέλεσμα:

«Παρεκάλεσεν επίσης τον βασιλέα (σ.σ. Γεώργιο) να αναχωρήση εις το γενικόν στρατηγείον και καταπείση τον υιόν του. Ο Γεώργιος έφθασεν εις Κοζάνην την μεσημβρίαν της 14/27 Οκτωβρίου.

»Αυθημερόν ο αρχιστράτηγος διέτασσε τα εξ από τας επτά μεραρχίας του να προελάσουν διά Βερροίας κατά της Θεσσαλονίκης.

»Η Πέμπτη μεραρχία αφέθη ως πλαγιοφυλακή της στρατιάς προς επιτήρησιν της οδού Κοζάνης – Σόροβιτς – Φλωρίνης».

Η μάχη των Γιαννιτσών

Από τη Βέροια πάντως, η οποία απελευθερώθηκε υπό τις διαταγές του, ο Κωνσταντίνος δεν ακολούθησε τη συντομότερη οδό για τη Θεσσαλονίκη.

«Επροτίμησε να ανέλθη βορειότερον προς την πόλιν των Γιαννιτσών. Ευρισκόμενος εις Βέρροιαν, έλαβε το εξής τηλεγράφημα της κυβερνήσεως:

Αυτού βασιλικήν υψηλότητα διάδοχον: Βέρροιαν. Έχω την τιμήν να ανακοινώσω

υμίν το επόμενον τηλεγράφημα της εν Βερολίνω πρεσβείας: Πρεσβευτής όστις δεικνύει ημίν πλειστόν ενδιαφέρον μοι είπεν αυτολεξεί τα εξής:

Σας ικετεύω να εισέλθετε το ταχύτερον εις Θεσσαλονίκην, διότι υπάρχουν πλείσται πιθανότητες να σάς αφήσουν οριστικώς εκεί»

(υπογρ). Νικόλαος Θεοτόκης

(υπογρ. Διαβιβάζοντος) υπουργός Εξωτερικών Κορομηλάς»

Είναι γεγονός ότι υπέρ της επιλογής του Κωνσταντίνου να κατευθυνθεί ο ελληνικός στρατός προς Γιαννιτσά συνηγορούσε το γεγονός ότι η συντομότερη οδός ήταν ιδιαίτερα δύσβατη. Η αντιμετώπιση όμως των τουρκικών δυνάμεων που είχαν συγκεντρωθεί στα Γιαννιτσά έθετε το εγχείρημα σε μεγάλο κίνδυνο.

«Η μάχη διήρκεσε σφοδρά όλον το απόγευμα της 19ης και το πρωί της 20ης Οκτωβρίου. Κατά την κρίσιμον στιγμή, ο επιτελάρχης Π. Δάγκλης ωδήγησεν έφιππος την 6ην μεραρχίαν εις το άκρον αριστερόν και επέτυχε να υπερφαλλαγγίση την αντέχουσαν εισέτι τουρκικήν παράταξιν. Οι Τούρκοι έφευγαν ατάκτως (…)

»Εκ του τηλεγραφήματος του Έλληνος αρχιστρατήγου φαίνεται ότι η Θεσσαλονίκη ήτο ουσιαστικώς εις την εξουσίαν του. Ο στρατός, όστις την υπερήσπιζεν ηττήθη και αποσυνετέθη εις Γιαννιτσά. Οι Τούρκοι υπό τόσου πανικού, ώστε διέβησαν τον Αξιόν χωρίς να καστρέψουν τας γεφύρας του. Μόνον την επομένην, αντιληφθέντες ότι δεν κατεδιώκοντο, επανήλθαν και τας ανετίναξαν»

Ο διάδοχος Κωνσταντίνος με το επιτελείο του

Το λάθος της μη καταδίωξης

Σύμφωνα με επικρίσεις που έχουν εκφραστεί σχετικά με την τακτική που ακολούθησε ο Κωνσταντίνος «ούτε η δίωξις του έχθρου έγινεν εντόνως, ούτε η προς Θεσσαλονίκην πορεία μετά της απαραιτήτου σπουδής.

Ο κριτικός της «Ελληνικής Στρατιωτικής Εγκυκλοπαιδείας» γράφει:

«Το γενικόν στρατηγείον και την ημέραν ταύτην δεν ωθεί τας μονάδας αποφασιστικώς προς την Θεσσαλονίκην. Τουναντίον τας αφήνει περί τα Γιαννιτσά. (...) Ο ελληνικός στρατός, μη καταδιώξας συντόνως τους υποχωρούντας Τούρκους, ουδ' εκμεταλλευθεί την επιτυχίαν της μάχης των Γιαννιτσών»

Το επιτελείο του Κωνσταντίνου είχε μελετήσει και προετοιμάσει την προέλαση Κοζάνης – Μοναστηρίου και όχι Κοζάνης – Θεσσαλονίκης. Έτσι, μοιραία, στην πορεία του ελληνικού στρατού προς τη Θεσσαλονίκη προκλήθηκαν καθυστερήσεις.

24η Οκτωβρίου

«Ήλθεν η 25η Οκτωβρίου, ήτοι πέντε ημέραι μετά την νίκην των Γιαννιτσών, και τότε μόλις ο διάδοχος έφθανεν εις Τοψίν, είκοσι χιλιόμετρα δυτικώς της Θεσσαλονίκης»

Η αγωνία της κυβέρνησης κορυφώνεται. Από τις 24 Οκτωβρίου έχει στείλει στον Κωνσταντίνο το εξής τηλεγράφημα:

Το σπουδαιότερον πάντων είνε ότι οι Βούλγαροι φαίνονται να έδωσαν διαταγάς εις στρατόν Νευροκοπίου όπως καταλάβη τάχιστα Σέρρας και εκείθεν σπεύση προς Θεσσαλονίκη ίνα, εάν μη κατορθώση αν εισέλθη προ του ελληνικού στρατού και καταλάβη ταύτην, τουλάχιστον εισέλθη μετ' αυτού.

Αι Σέρραι κατελήφθησαν ήδη παρά βουλγαρικού στρατού, όστις βαδίζει κατά πάσαν πιθανότητα εις Θεσσαλονίκην .

(υπογραφή Λ. Κορομηλάς)

Ο Κωνσταντίνος λαμβάνει νέο αντίστοιχο τηλεγράφημα από τον Βενιζέλο αλλά αποφεύγει να απαντήσει. Τότε, ο έλληνας πρωθυπουργός στρέφεται και πάλι προς τον Βασιλιά Γεώργιο

«Τηλεφωνεί μετά το μεσονύκτιον προς τον βασιλέα Γεώργιο, διαμένοντα εις Γιδά (σ.σ. σημερινή Αλεξάνδρεια Ημαθίας). Ο υπασπιστής απαντά ότι ο βασιλεύς εκοιμάτο.

»Ο πρωθυπουργός διατάσσει να τον εξυπνήσουν και να του ανακοινώσουν τα επόμενα, με την παράκλησιν όπως τα διαβιβάση εις τον υιόν του προσθέτων την πατρικήν του φωνήν:

Σας καθιστώ προσωπικώς υπεύθυνον δια την βραδύτητα με την οποίαν διεξάγετε τας επιχειρήσεις,
αι οποία κινδυνεύουν να φέρουν τους Βουλγάρους πρώτους εις Θεσσαλονίκην»

25η Οκτωβρίου

Η κωλυσιεργία του Κωνσταντίνου συνεχίζεται. Το πρωί της 25ης Οκτωβρίου δίνει εντολή για ευρεία κυκλωτική κίνηση της Θεσσαλονίκης από ανατολικά.

«Ενώ τα στρατεύματα ανεπτύσσοντο, παρουσιάσθησαν την 4 και 30’ του απογεύματος προ του Έλληνος αρχιστρατήγου οι Ευρωπαίοι πρόξενοι μετά του στρατηγού Σαδήκ και του προσέφεραν την παράδοσιν της Θεσσαλονίκης εν ονόματι του αρχηγού Ταξίν πασά»

»Ο Κωνσταντίνος όμως έθεσε όρους βαρύτερους από αυτούς που πρότειναν οι Τούρκοι και ταυτόχρονα έδωσε προσθεσμία δέκα εξ όλων ωρών, μέχρι της 6ης πρωινής της επομένης ιδα να αποφασίσση ο Τούρκος αρχιστράτηγος.

Υπό το κράτος των συναισθημάτων αυτών [ο Βενιζέλος] στέλλει προς τον Κωνσταντίνον την εξης βιαίαν πράγματι τηλεγραφικήν διαταγήν:

Αρχηγόν στρατού:
Παραγγέλεσθε να αποδεχθήτε την προσφερομένην υμίν παράδοσιν της Θεσσαλονίκης και να εισέλθετε εις ταύτην άνευ χρονοτριβής. Καθιστώ υμάς υπεύθυνον διά πάσαν αναβολήν, έστω και στιγμής.
Υπουργός Στρατιωτικών
(υπογραφή)
Βενιζέλος»

26η Οκτωβρίου

Τελικά, με τους Βούλγαρους να βρίσκονται μιαν ανάσα από τη Θεσσαλονίκη, επιτυγχάνεται συμφωνία μεταξύ του επιτελείου του ελληνικού στρατού και των τουρκικών δυνάμεων της πόλης και οριστικοποιείται η παράδοση της Θεσσαλονίκης τους Έλληνες.

Ο Ταχσίν Πασάς υπογράφει το πρωρόκολλο παράδοσης της Θεσσαλονίκης στην Ελλάδα

Όταν ο Βενιζέλος ενημερώνεται για τις εξελίξεις «διέταξε να μη επιδοθή εις τον διάδοχον το τηλεγράφημα. Ήτο όμως αργά. Ο Κωνσταντίνος το έλαβε».

Ο διάδοχος ετοίμασε αμέσως ένα χειρόγραφο προσχέδιο απάντησής του. Σύμφωνα με τον Βεντήρη, το χειρόγραφο προσχέδιο βρέθηκε στα αρχεία της Στρατιάς αλλά είναι βέβαιο ότι ακόμα και αν τελικά εστάλη δεν παραλήφθηκε ποτέ από τον Βενιζέλο.

Συναισθάνομαι πλήρως την ευθύνην, ην φέρω και παρακαλώ εις το εξής να μη μου υπομιμνήσκετε τούτο δι' οιανδήποτε υπόθεσιν.
Ένα ώφειλον ή ού να αποδεχθώ παράδοσιν Θεσσαλονίκης, ήμην ο μόνος αρμόδιος να κρίνω, ευρισκόμενος επί τόπου και επιβάλλων τους όρους.
Απόδειξις το επιτευχθέν αποτέλεσμα»

Το «επιτευχθέν αποτέλεσμα» βέβαια δικαίωνε απόλυτα τον Βενιζέλο και όχι τον ίδιο. Οι Βούλγαροι είχαν φτάσει στη Θεσσαλονίκη αποφασισμένοι να την καταλάβουν, αδιαφορώντας για το ότι η πόλη είχε ήδη παραδοθεί από τους Τούρκους στους Έλληνες.

«Κατά τας 4 το απόγευμα της 26ης Οκτωβρίου, οι Βούλγαροι συνήντησαν την 2αν ελληνικήν μεραρχίαν. (...) Ηγνόησαν την επίσημον ελληνικήν γνωστοποίησιν. Διήλθον προ του μετώπου της μεραρχίας, έφθασαν την 5 και 15' παρά το Αϊβατλή και επυροβόλησαν τους εκεί διεσπαρμένους Τούρκους αιχμαλώτους. Εσκηνοθέτουν

μάχην! (…)

Οι Βούλγαροι βλέποντας ότι έχαναν την πόλη μέσα από τα χέρια τους, προσπάθησαν να εισέλθουν από τη βορειοδυτική είσοδο. Με εντολή του Κωνσταντίνου όμως η 7η μεραρχία και τμήμα ευζώνων τους εμπόδισαν. Τότε, προσπάθησαν να πάρουν τη Θεσσαλονίκη «διπλωματικά».

26η προς 27η Οκτωβρίου

«Την νύκτα ο στρατηγός Θεοδωρώφ κατώρθωσε να στείλη αξιωματικόν του εις τον Ταξίν πασάν, ζητών να του υπογράψη πρωτόκολλον [παράδοσης] όμοιον με τον ελληνικόν. Ο Τούρκος αρχηστράτηγος ηρνήθη».

Βλέποντας πως οι ισορροπίες μπορούσαν ανά πάσα στιγμή να ανατραπούν εις βάρος της Ελλάδας, οι πολιτικοί σύμβουλοι του στρατηγείου Πεπές Αργυρόπουλος και Ιώνας Δραγούμης αναλαμβάνουν δράση.

Την νύχτα της 26ης προς 27ης Οκτωβρίου, κρούουν τον κώδωνα του κινδύνου στον Κωνσταντίνο και τον πείθουν να μεταβεί άμεσα από το Τέκελι (σημερινή Σίνδος) στη Θεσσαλονίκη.

Ίσως θα ήτο σκοπιμώτερον ίνα λαμβάνοντες την αμαξοστοιχίαν ταύτην, έλθετε αμέσως ενταύθα (εις Θεσσαλονίκην). Το πράγμα επείγει λίαν.
Τις υμετέρας υψηλότητος ευπειθέστατοι:
Π. Α. Αργυρόπουλος, Ιών Δραγούμης

»Ο διάδοχος αφυπνίσθη, επέβη του εκτάκτου συρμού και την 5ην πρωινή υπό βαθύ σκότος, έφθανεν εις τον σταθμόν της Θεσσαλονίκης»

Ο ελληνικός στρατός εισέρχεται στη Θεσσαλονίκη

28η – 29η Οκτωβρίου

Ο Κωνσταντίνος φτάνει στη Θεσσαλονίκη το πρωί της 28ης Οκτωβρίου και μία ημέρα αργότερα φτάνει στη Θεσσαλονίκη και ο Βασιλιάς Γεώργιος, όπου γίνεται και η επίσημη υποδοχή του.

Οι χιλιάδες Έλληνες της πόλης τον υποδέχονται με ενθουσιασμό. Είχε φθάσει επιτέλους η ώρα και της δικής τους πολυπόθητης απελευθέρωσης, που λίγο όμως έλειψε να χαθεί.

Μια μικρή και σχετικά άγνωστη λεπτομέρεια: Η συμφωνία για την παράδοση της Θεσσαλονίκης είχε επιτευχθεί μετά τα μεσάνυχτα της 26ης προς 27η Οκτωβρίου.

Η ελληνική πλευρά όμως ζήτησε στο έγγραφο του πρωτοκόλλου να γραφτεί ως ημερομηνία η 26η Οκτωβρίου και όχι η 27η.

Η εξήγηση που προβάλλεται συχνότερα είναι ότι θέλησαν για λόγους συμβολισμού να ταυτίσουν την απελευθέρωση της πόλης με τη γιορτή του Αγίου Δημητρίου. Οι Έλληνες όμως ήθελαν και κάτι άλλο: να είναι βέβαιο ότι η πόλη έχει παραδοθεί σε αυτούς πριν την άφιξη των Βουλγάρων.

Πηγή: in.gr., Γιάννης Θ. Διαμαντής